

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 1	Стр. 9 - 15	Ниш	јануар - март	2009.
----	-----------	-------	-------------	-----	---------------	-------

UDK 316.837:316.6

Прегледни чланак

Примљено: 31.12.2008.

Милош Јовановић
Филозофски факултет
Ниш

ЧЕМУ ПЕДЕРИ У ОСКУДНО ВРЕМЕ?

Резиме

Аутор текста износи тврдњу да је један од најчешћих псеудоаргумената у осуди хомосексуалности онај који јој ускрађује "природност". Констатује се огроман допринос социологије денатурализацији друштвеног света кроз историјацију социјалних институција, улога и идентитета, као и чињеница да је сексуалност остала последња област друштвеног која је до релативно касног периода задржала епитет "природне", а у најбољем случају "личне ствари" скрајнуте у сферу приватности. Социјални конструкционизам се идентификује као перспектива која је означила прекретницу у социолошком бављењу (хомо)сексуалношћу у социологији. У остатку рада се даје преглед текстова који су објављени у посебном броју часописа *Теме* посвећеном проучавању хомосексуалности.

Кључне речи: социологија, хомосексуалност, денатурализација, социјални конструкционизам

... али било би супер почети са објављивањем озбиљних текстова у којима се користи реч педер у неутрално(м)-позитивном контексту један педер из Ниша, у е-mail-у од 18.10.2008.

Предлог Драгољуба Б. Ђорђевића, главног уредника часописа *Теме*, да припремимо избор превода и текстова за број који би био посвећен проучавању хомосексуалности нисмо могли да не прихватимо. И то из барем два разлога. Један је везан за научну, прецизније, социолошку делатност и могао би да буде овако формулисан: ако сазнамо нешто о онима који су на маргини (за овај случај: лезбејка-

ма, гејевима, бисексуалним и трансродним особама), сазнаћемо много тога о устројству и праксама "центра", односно нормативном поретку друштва уопште. Други би разлог имао везе са довођењем у питање постојећих стереотипа од ЛГБТ популацији. О чему се мало зна, од тога се много страхује, а од чега се много страхује, то се јако мрзи¹.

Социологија и пракса денатурализовања

Један од најчешћих псеудоаргумената који се користи при осуђивању хомосексуалности је онај који јој ускраћује "природност" и смешта је у категорију "противприродног", "грешног", "болесног" и, коначно, "кривичног".

Но, оно што измиче оваквом резонувању је историјско стварање "хомосексуалца" као посебног друштвеног типа. Процес је описан у сада већ класичној *Историји сексуалности* Мишела Фукоа [Michel Foucault]:

Содомија – она из негдашњих грађанских или црквених законика – била је категорија забрањених чинова; онај ко би је извршио био је само судски предмет. Хомосексуалац XIX века постао је личност: прошлост, повест и детињство, карактер, начин живота и коначно морфологија, уз индискретну анатомију и, можда, тајанствену физиологију. Ништа на њему и у њему не измиче његовој сексуалности. Она је присутна свуда у њему: она је у корену свих његових поступака, јер им је потуљено и безгранично делатно начело; бестидно исписана на његовоме лицу и телу, јер она је тајна које се непрестано одаје. Она је неодвојива од њега, не толико као каква грешна навика, колико као нека јединствена природа. Не треба заборавити да је психолошка, психијатријска, медицинска категорија хомосексуалности конструисана оног дана када је окарактерисана – чувени Вестфалов [Westphal] чланак из 1870. о "супротним сексуалним осећајима" може се узети као дан рођења – не толико на основу врсте сексуалних односа, колико на основу извесног својства сексуалног осећања, извесног начина да се у себи изокрене мушко и женско. Хомосексуалност се ука-

¹ Требало би поменути да ово није први пут да се у нашој земљи једно издање часописа, или барем његовог дела, посвећује лезбејској и геј проблематици. Пре нешто више од двадесет година, *Поткултуре* су нам (у броју 3 из 1987. године) донеле неколико написа о гејевима и лезбејкама.

Искористили бисмо прилику да се овде захвалимо ауторима и преводиоцима на времену и труду који су уложили у писање, односно превођење изабраних текстова који се објављују у овом броју *Тема*.

зала као један вид сексуалности онда када је од упражњавања содомије спуштена на раван извесне унутрашње андрогиније, хермафродитизма душе. Содомит је изнова падао у грех, хомосексуалац је постао врста. (Фуко, 2006: 52-3)

Амнезија генезе је била производ модерне потребе за ефикасном владавином над масама, оствареном кроз категоризације становништва, јер као што смо већ напоменули: о коме се зна мало – од њега се много страхује, а одмах затим, о коме се много/довољно зна – тај се успешно контролише². А има ли подлијег облика легитимације господарења од оног који се позива на природу? Претварање историје у природу се најевидентније показује ако се прати развој медицинског дискурса (хомо)сексуалности³. Лекари су, сами најчешће слабо обавештени о ономе "о чему пристojни људи не говоре", били и остали верни хегемомом облику моралности, деривату хришћанске етике, чији корени досежу до Аристотеловог повезивања "доброг" и "природног"⁴.

Социологија је кроз проучавање модернизације, бивајући и сама делом тог процеса, дала огроман допринос "рашчаравању" (Entzauberung) и обесприрођавању друштвеног света кроз историзацију социјалних институција, улога и идентитета. Уместо божанских и метафизичких, социолози су трагали за узроцима и принципима друштвеног устројства у људском свету: у комплексном сплету социјалних процеса, у динамици друштвених односа, у идентификовању групних интереса као покретача дел(ов)ања.

Сексуалност је остала последња област друштвеног која је до релативно касног периода задржала епитет "природне"⁵, а у најбољем случају "личне ствари" прогнане и закључане у сферу приватности. Као рад који је означио прекретницу и поставио основе за оно што ће касније бити познато као социјални конструкционизам, може се навести чланак "The Homosexual Role" ["Хомосексуална улога"]⁶ социолошкиње Мери Мекинтош [Mary McIntosh]. Она је, из функци-

² Није случајно што је поднаслов првог тома Фукоове *Историје сексуалности* – "Воља за знањем".

³ Види, на пример: Martin, 1994; Хоџић, 2004.

⁴ "На несрећу, врхунац природе у овом смислу је зрео одрастао мушки грађанин, док преостали део онога што бисмо могли да назовемо свет природе, укључујући жене, робове, децу и друге врсте, не учествује потпуно у томе" (Блекбурн, 1999: 343; курзив М. Ј.).

⁵ Делом захваљујући психоаналитичкој натурализацији.

⁶ McIntosh, 1969. Српски превод је доступан на интернет страници: <http://gay-serbia.com/sociologija/2006/06-04-10-mary-McIntosh-homoseksualna-uloga/index.jsp?aid=2288>. О значају и утицају који је текст имао на развој социолошког проучавања (хомо)сексуалности види: Weeks, 1998.

оналистичке перспективе, хомосексуалност разматрала као друштвену улогу. Уместо питања етиологије, порекла и узрока, она се окренула друштвеним чиниоцима који су омогућили концепт хомосексуалности као дистинктивне одлике одређене врсте људи. По Мекинтошевој, функција хомосексуалне улоге, у друштвима у којима постоји, је разликовање дозвољеног од недозвољеног понашања. Хомосексуалност је дефинисана као нечиста и загађена, хетеросексуалност као чиста и пожељна. Хомосексуална улога служи да одвоји девијанте и да хетеросексуалност утврди као "нормалну". Ауторка сматра да у свим друштвима постоји хомосексуална жеља/жудња, а да је само у неким дошло до формирања посебног хомосексуалног идентитета. Када и где се појавио тај посебан идентитет?

Први у избору за овај темат, текст Џефрија Вика [Jeffrey Weeks] "Конструкција хомосексуалности"⁷ нуди одговоре на горе постављена питања. Обиље историјских података из архива судске, полицијске и медицинске праксе, те сексолошке и популарне литературе XIX века подупире тезу да је тек поткрај наведеног столећа, кроз медицински и научни дискурс била створена идеја о хомосексуалцу као посебној врсти особе, иако су и пре деловања ових дискурса постојали људи који су се упуштали у хомоеротско понашање. Оно што су дискурси створили је била интерпретативна шема на основу које је друштво ова понашања могло да протумачи као показатеље хомосексуалног идентитета. Викс анализира и процесе у коме су се разни типови хомосексуалног искуства кристализовали у хомосексуални начин живота, што је подразумевало стварање посебно организоване поткултуре са свим својих сегментима, укључујући и карактеристичан жаргон који је служио за распознавање међу "означенима".

Рад Кена Пламера [Ken Plummer] "Скицирање социолошког геја: прошлост, садашњост и будућности социологије истополних односа" прати развој социологије истополних односа, где се идентификује пет кључних момената који су обележили њен развитак, као и напетости које се јављају из четири извора: најпре, заједнице социолога која, као што је већ поменуто, нема дугу историју бављења ЛГБТ проблематиком, затим саме лезбејске и геј заједнице која се противи социолошкој теорији конструкционизма и предност даје есенцијалистичком становишту⁸; из односа са queer теоријом, која наглашава културни насупрот структуралном аспекту истополних односа и, коначно, расколу са различитим (радикалним) покретима

⁷ Библиографски подаци о изворним издањима овде објављених текстова су дати као напомене на почетку сваког.

⁸ Више о спору конструкционизма и есенцијализма у проучавању сексуалности види у: DeLamater and Hyde, 1998.

који социологију хомосексуалности виде као наклоњену постојећем поретку.

Следи текст Стивена Сајдмена [Steven Seidman] "Социјални конструкционизам: социологија, историја и филозофија" који мало више светла баца на "револуцију" која се десила у начину размисљања о сексуалности, наиме схватању да је секс фундаментално друштвени феномен. Сајдмен пише о томе како је до промене дошло у хуманистичким дисциплинама – најпре у социологији, а затим и у историји и филозофији и кроз, иначе, лако читљив текст даје преглед најбитнијих књига и чланака који су обликовали конструкционистичку перспективу. Тако његов ради има, пре свега, пропедеугичку сврху, због чега је, ако се узме у обзир стање поменутих хуманистичких дисциплина у нас, и укључен у овај избор текстова.

Чини нам се да уврштавање етнографско-антрополошког истраживања Лизелот ван Велзен [Liselotte van Velzen] "Без ичега у Београду: етнографска студија о свакодневним искуствима српских гејева и лезбејки у 2004. години" у овај темат не тражи посебно објашњење. Релативна реткост научних радова који се баве ЛГБТ популацијом Србије⁹ је била довољна да приређивач уложи посебан труд не би ли дошао до текста који ће нешто рећи о гејевима и лезбејкама у Србији – њиховим свакодневним проблемима и стратегијама за превазилажење истих, могућностима за остварење у ненаклоњеном, не ретко мрзилачки расположеном, окружењу и оазама крхке queer супкултуре. Поред тога што говори о лезбејкама и гејевима, овај рад омогућава да се, кроз бројне наводе из интервјуа са учесницима/-цама истраживања, "чује" и њихов, често ућуткиван и гушен, глас¹⁰.

Још један текст који се бави гејевима, прецизније гејевима и интернетом, у Србији је нашао место у овом посебном броју *Тема*. Наш аутор, Драган Николић представља скраћену и дорађену верзију МА тезе коју је одбранио на СЕУ у Будимпешти кроз рад "Активан/пасиван: улога интернет комуникације међу гејевима у Србији". С обзиром да интернет комуникација постаје све присутнија и на нашим просторима (услед различитих утицаја – пада цене интернет технологије, пораста броја компјутерских корисника, итд.) његово истраживање представља покушај да се опише улога овог вида комуникације и потреба коју она задовољава геј корисницима. Анонимност коју комуникација преко интернета омогућава допринела је

⁹ Види: Спасић, 1990; Јовановић, 2005; Вучковић, 2006; Живковић, 2006, 2006а; Moss, 2006; Јовановић, 2008

¹⁰ Текст је доступан за преузимање са интернет адреса:

http://www.policy.hu/takacs/books/isbn9616455459/pdf/peace-mirror/02_van_Velzen.pdf

[http://www.mirovni-institut.si/data/tinymce/Publikacije/beyond the pink curtain/02 - Liselotte.pdf](http://www.mirovni-institut.si/data/tinymce/Publikacije/beyond%20the%20pink%20curtain/02-Liselotte.pdf)

њеној великој присутности међу припадницима сексуалних мањина. Искизи учесника истраживања сугеришу то да је унутрашња динамика српске онлајн геј заједнице, генерални дискурс чланова заједнице и свакодневно деловање корисника највећим делом усмерено на инструментализацију интернета као средства за остваривање контакта са потенцијалним сексуалним партнерима. Поред тога што је оруђе за остваривање сексуалне гратификације, интернет служи и одржавању "исквареног" (spoiled) идентитета комуникатора, при чијој се анализи користи сет концепата Ервинга Гофмана [Goffman] везаних за стратегије контроле и одржавања "искварених" идентитета у разматрању флуидности нових онлајн queer идентитета.

Као последњи у оквиру овог избора текстова стоји, били бисмо слободни да кажемо, фундаментални подухват: "Лексикон queer теорије", ауторке која је засигурно позната онима који прате написе из области феминистичке теорије у Србији¹¹. С обзиром на то да смо за овај темат написали увод у поменути лексикон, овде се не бисмо понављали, већ упутили све заинтересоване да слободно крену у истраживање queer поткултуре. Лексикон који је написала Адриана Захаријевић је више него добар, а притом и врло занимљив и забаван путоказ.

На самом крају је за заинтересоване читатељке и читатеље сачињен преглед приређивачу доступних радова који се баве ЛГБТ тематиком објављених од две хиљаде године.

Литература

- Блекбурн, Сајмон (1999) *Оксфордски филозофски речник*, Нови Сад: Светови
- Вучковић, Драгана (ур.) (2006) *Истраживање о насиљу над ЛГБТТИQ популацијом у Србији: да ли сте доживели/доживеле насиље зато што сте другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне?*, Београд: Лабрис – организација за лезбејска људска права
- DeLamater, John D., Janet Shibley Hyde (1998) "Essentialism vs. social constructionism in the study of human sexuality", *The Journal of Sex Research* 35 (1), pp. 10-18
- Живковић, Љиљана (ур.) (2006) *Истополна оријентација у факултетским уџбеницима и литератури*, Београд: Лабрис – организација за лезбејска људска права
- Живковић, Љиљана (ур.) (2006а) *Лезбејска и геј популација у штампаним медијима у Србији: истраживачки извештај*, Београд: Лабрис – организација за лезбејска људска права
- Захаријевић, Адриана (2008) *Неко је рекао феминизам? Како је феминизам утицао на жене XXI века*, Београд: Жене у црном; Центар за женске студије и истраживање рода; Реконструкција Женски фонд

¹¹ Види: Захаријевић, 2008.

- Јовановић, Милош (2005) "Хомосексуалци у Србији: између предрасуда и прихватања", у: Драган Жунић (ур.) *Права мањина*, Ниш: Одбор за грађанску иницијативу, стр. 191-207.
- Јовановић, Милош (2008) "Религиозни Queer-ови: студија пет случајева", *Теме* XXXII (2), 2008., стр. 329-356.
- Martin, Karen A. (1994) "Gender and Sexuality: Medical Opinion on Homosexuality, 1900-1950", *Gender & Society* 7 (2), pp. 246-260
- McIntosh, Mary (1968) "The Homosexual Role", *Social Problems* 16 (2), pp. 182-192
- Moss, Kevin (2006) "Ја нисам права жена: род и сексуалност у два мемуара из Београда", у: Јелена Поштић и Амир Хоџић (ур.) *Трансгресија рода: сполна/родна равноправност значи више од бинарности*, Загреб: Женска соба; ЦЕСИ, стр. 286-302.
- Спасић, Ивана (1990) *Дипломски рад – Гау поткултура и друштвена контрола хомосексуалности*, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду – Одељење за филозофију и социологију
- Фуко, Мишел (2006) *Историја сексуалности 1 – Воља за знањем*, Лозница: Карпос
- Хоџић, Амир (2004) "Препоручено за разматрање: хетеросексуалност", у: Теа Николић (ур.) *Како се оријентишемо? Студија о сексуалној оријентацији*, Београд: Деве, стр. 33-80.
- Weeks, Jeffrey (1998) "The 'Homosexual Role' After 30 Years: An Appreciation of the Work of Mary McIntosh", *Sexualities* 1 (2), pp. 131-152

Miloš Jovanović, Niš

WHAT USE ARE FAGGOTS IN TIMES OF NEED?

Summary

The author states out a claim that one of the most frequent pseudo arguments used in condemnation of homosexuality is the one which denies it its "naturalness". What is ascertained is a huge contribution of sociology to denaturalizing of the social world through historization of the social institutions, roles and identities, as well as the fact that sexuality has been the last social area which, until recently, remained "natural", or, at best, a "personal thing" put aside in the private sphere. Social constructionism has been identified as the perspective which marked the turning point in sociological dealing with (homo)sexuality. The rest of the paper gives an overview of the texts which are published in the special issue of the Teme journal dedicated to the studying of homosexuality.

Key Words: Sociology, Homosexuality, Denaturalization, Social Constructionism